

РУЖЕВИЧ Т. Н., РУЖЕВИЧ Я. И.

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВНАЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматривается культурологическая доминанта современной парадигмы образования. Исследуются теоретические подходы к решению данной проблемы, намечаются пути эффективности обучения и воспитания на уроках зарубежной литературы.

Ключевые слова: культура, культурология, литературное образование, ценность, диалог.

RUZHEVICH T., RUZHEVICH J.

THE CULTUROLOGICAL COMPONENT OF THE PUPILS' LITERARY EDUCATION

The article focuses on the culturological dominant of the contemporary educational paradigm. The value dominants of the culture are defined in the article. Those of them which are necessary for the dialogue of cultures at the lesson of Foreign Literature are systematized.

Key words: culture, culturology, value orientation, cultural models, integrative sphere of knowledge, dialogue.

УДК 378.147

П'ЯТНИЦЬКА-ПОЗДНЯКОВА І.С.

м. Миколаїв, Україна

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті досліджується одна з важливих проблем в теорії й практиці педагогічної освіти – культурологічна спрямованість навчального процесу, концепція комплексної, інтегративної моделі навчального процесу у вищій школі. Саме такий підхід, на думку автора, в змозі достатньо повно реалізувати потенційні можливості навчальних курсів в аспекті розкриття культурних цінностей різних історико-культурних часових меж, виокремлення особливостей того чи іншого культурного архетипу, побудови ідеальної моделі людини певної епохи, що визначить пріоритети у формуванні особистості сьогодення.

Ключові слова: культурологічна спрямованість, педагогічна освіта, культурний архетип, ідеальна модель людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Культурологічна спрямованість навчального процесу вищої школи є однією зі складових нової парадигми освіти, що дозволить збагатити етнокультурний простір студента, зорієнтовуючи його на самостійне опанування світоглядних основ, усвідомлення власної долі в сучасному соціокультурному просторі. В системі освіти чітко простежується культурологічний підхід і в широкому розумінні, тобто, осягнення вміннями різнобічно сприймати та усвідомлювати факти та явища культури, формувати цілісний погляд на сучасність, синтезувати отриманні знання та вміти експлікувати їх на соціально-культурні процеси, змінюючи ракурс їх сприйняття. Процес формування саме таких вмінь направлений на оволодіння загальними основами культурологічного знання, що має прояв у різних видах професійно – педагогічної діяльності.

Аналіз досліджень за проблемою. Проблема реалізації культурологічного підходу в педагогічному процесі вищої школи отримала своє висвітлення у працях В.І. Андреева, Є.В. Бондаревської, І.Л. Луцької, А.М. Ростовцевої та інших. Культурологіч-

ний підхід як фактор формування професійної компетентності фахівця, базові принципи побудови культурологічних дисциплін у контексті навчального процесу вищої школи розглянуто у працях Н.Г. Багдасар'ян, Л.П. Буевой, Б.С. Єрасова, І.Ф. Кефелі, Б.Н. Розіна та багатьох інших. Вітчизняні школи історії культури представлені у працях видатних вчених минулого і сучасності, зокрема С.А. Арутюнова, А.С. Біблера, А.Я. Гуревича, Г.С. Крабе, Д.С. Лихачова, Ю.М. Лотмана, Б.А.Рибакова та ін. Важливу роль у створенні нового образу культури в сучасному цивілізаційному процесі розвитку суспільства відіграли праці відомих культурологів, де обґрунтовуються “технологічні” (З.С. Маркарян), “аксіологічні” (Н.З. Чавчавадзе), “діяльнісні” (М.С. Каган) концепції культури.

Фундаментальні теорії культурологічної освіти розроблено у працях А.І. Арнольдова, В.Е. Давидовича, Ю.А. Данова, М.С. Кагана, Л.М. Когана, В.М. Межуєва, Б.С. Мейлах, Г.Д. Гачева, Н.В. Шишової, Ю.М. Лотмана, А.Ф.Лосева, в яких виокремлено такі феномени культури як естетична свідомість, художнє мислення, національні образи світу, художня картина світу, художній (музичний) образ тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурологічна освіта сьогодення – це не лише екстраполяція різних курсів у навчальний процес, що іноді може призвести до нівелювання їх сутнісної характеристики. Це, насамперед, усвідомлення ціннісних орієнтацій сучасного соціокультурного простору з його спектром прояву в різних сферах та галузях життя.

Визначаючи культурологічну спрямованість сучасного освітнього процесу є сенс не лише констатувати факт необхідності, а, насамперед, зануритись у її континуум, визначити складові морфологічного простору та впровадити у навчальний процес ступеневої освіти. Занурення у проблематику культурологічної освіти у вищій школі дозволило виокремити спектр проблем, що безпосередньо стосуються прикладної культурології в її екстраполяції на пропедевтику навчання.

Як держава Центральної Європи, Україна має орієнтуватися на участь у формуванні загальноєвропейського освітнього простору у процесі конструктивного діалогу, тому не менш важливою є проблема готовності до педагогічної діяльності, що значною мірою залежить від здатності вчителя розвинути в собі європейську свідомість та індивідуальне відчуття моральної відповідальності у плюралістичному суспільстві.

Важливою тенденцією в освіті протягом двох останніх десятиріч простежується характерна для всієї Європи, в тому числі й України, тенденція до посилення інноваційності у сфері підготовки вчителів, яка передбачає створення можливостей займати активну позицію у навчальному процесі, освоювати новий досвід на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, набуття власного досвіду. Специфіка сучасної соціокультурної ситуації потребує застосування культурологічного підходу до обґрунтування теоретико-методологічних основ художньо-естетичної освіти у вищих навчальних закладах.

Культурологічний підхід дозволяє подолати суперечність між духовним і матеріальним, що існує у сфері освіти. Інструментально-нормативна модель навчання сьогодні повинна бути замінена культуротворчою моделлю, яка спирається на визнання принципової незавершеності культурно-освітнього шляху людини, індивідуалізації освітньої траєкторії.

В даний час у всіх країнах Європи відбувається розширення культурного простору освіти. Сучасна вища школа відходить від репродуктивної моделі освіти, що працює на відтворення і стабільність наявних суспільних відносин, до продуктивної, по своїй суті, гуманістичної, культурорієнтованої, метою

якої є виховання людини, здібної до культурного творення, до творчого діалогу з природою та соціумом. Це пов'язано з використанням культурологічного підходу до формування змісту, з появою нових методик професійної освіти, які полягають у забезпеченні суб'єктивної позиції майбутнього педагога. До умов оновлення педагогічної освіти відносять безперервність загальнокультурної і професійно-освітньої підготовки, якісне оновлення змісту на основі принципів культуровідповідності, гуманізації, професіоналізації.

Суть культурологічного підходу в освіті також обумовлена процесами гуманізації і гуманітаризації, що полягає у вихованні в людині культури і моральності, направленої на збереження та відтворення світових і вітчизняних культурних цінностей.

Зміст освіти є віддзеркаленням культури певної епохи але, в той же час, існуюча система вищої освіти багато в чому побудована на культурних домінантах минулого – раціональному погляді на світ, інтелектуалізмі, утилітарності. Цивілізаційна однобічність виразно виявляється в змісті освіти, в якій знання про цілісний світ людини і досвід цілісної діяльності відсунуті на другий план в порівнянні з науковою монокультурою.

Пошук моделей підготовки педагога, адекватних сучасному типу культури і тих, що відповідають новому етапу розвитку цивілізації, складають одну з актуальних проблем сучасної педагогіки. При цьому на перший план висувуються завдання розробки теоретичних основ цілісного навчально-виховного процесу стосовно таких категорій, як зміст, методи і організація навчання. Вирішення вказаних завдань викликає необхідність звернення до фундаментальних праць в галузі освіти, розгляду її як складової, культуротворчої системи. Культурологічний підхід в освіті є особливим вектором, оскільки допомагає виявити соціокультурні проблеми, вирішити їх на базі ідей і принципів, відповідних сучасній культурі, поставити нові питання, що дозволяють переосмислювати сучасні проблеми.

Достатньо гостро стоїть питання про формування культури фахівців, в якій поєднуються високий професіоналізм, інтелігентність, а також творче начало. У законі України “Про освіту” в основних вимогах до змісту освіти підкреслюється необхідність забезпечення “інтеграції особистості в систему світової і національної культур”. Педагогічна культура фахівця виступає основним чинником, що впливає на процес культурологічної підготовки майбутнього вчителя, і виступає інтеграційною характеристикою педагогічного процесу в єдності його суб'єкта, об'єкта, змісту, процесу, системи і цілей. Культуроло-

гічний потенціал педагогічної освіти в нашому розумінні означає здійснення процесу освіти і розвитку особистості вчителя крізь призму культури.

Звернення до культурологічної проблематики дозволяє дійти висновку, що сама педагогіка (наука і практика) виступає як значуще явище культури, що розглядається як засіб перетворення суспільної ситуації і окультурення, облагороджування природи людини.

Специфіка підготовки вчителя з позицій використання теоретичної моделі його культурологічного розвитку полягає в тому, що акцент переноситься із зовнішнього боку організації педагогічної діяльності по підготовці професіонала на "її внутрішню характеристику". В центрі такого підходу стоїть майбутній вчитель як суб'єкт професійного розвитку, а сама підготовка здійснюється з позицій культуровідповідного особистісно-орієнтованого навчання.

Розуміння освіти як культуровідповідного процесу дало можливість сформулювати принципи, які склали основу для подальшого розвитку культурологічного підходу до освіти, до числа яких увійшли: принцип зв'язку і культури (С. Гессен); принцип пріоритету виховання над навчанням (И Зеньковський) та ін., що дали підстави розглядати освіту як частину культури, яка з одного боку розвиває її, а з іншого – живиться нею.

Основним методом проектування й розвитку освітнього простору має бути культурологічний підхід, який передбачає спрямування всіх компонентів освіти на культуру і людину як її і творця і суб'єкта, здатного до саморозвитку.

Розробка культурологічного підходу до навчання О.Бондаревською, стала можливою завдяки урахуванню характеристик сучасного етапу розвитку світової педагогічної думки, що полягають у:

- сприйнятті освіти як культурного процесу, сутність якого виявляється у гуманістичних і творчих способах взаємодії його учасників;
- зміні уявлень про особистість, що крім соціальних якостей наділена різноманітними суб'єктивними властивостями, які характеризують її автономію, незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції, змінюють її роль у педагогічному процесі та як результат вона стає його системоутворюючим чинником;
- перегляді ставлення до студента як об'єкта педагогічного впливу, за яким закріплюється статус суб'єкта власного життя, що має унікальну індивідуальність;
- введенні до пропедевтики навчання різних дисциплін новітніх досягнень психології, згідно з якими разом з інтеріоризацією, що

розглядалась як основний механізм особистісного розвитку, важливого значення набувають персоналізація, самоідентифікація, самореалізація та інші внутрішні механізми розвитку.

Детальне вивчення праць вчених (М. Бердяєва, О. Бондаревської, С. Гессена, С. Гончаренка, С. Кульневича, І. Лернера, Г. Тарасенка), дозволило встановити, що в світлі культурологічного підходу компонентами особистісно-зорієнтованої освіти виступають:

- ставлення до дитини як суб'єкта життя, здатного до культурного саморозвитку;
- ставлення до педагога як посередника між дитиною і культурою, здатного ввести її до світу культурного надбання народу, надати допомогу в індивідуальному самовизначенні у світі культурних цінностей;
- ставлення до освіти як культурного процесу, рушійними силами якого є пошук особистих смислів, діалог і співробітництво його учасників;
- відношення до школи як цілісного культурно-освітнього простору, де живуть і відтворюються культурні зразки життя дітей і дорослих, здійснюється творення культури і виховання людини культури.

По відношенню до тих, хто навчається, культурологічне особистісне навчання виконує такі функції:

- допомагає набутти цінностей і смислів життя;
- підтримує індивідуальність і творчу самобутність;
- забезпечує розвиток як людини культури й цілісної особистості. Реалізація цих функцій обумовлює специфіку цінностей педагогічної культури вчителя, яка визначається:
- не знаннями, а особистісними смислами навчання і життя дитини;
- не окремими предметними уміньми, а індивідуальними особливостями, самостійною навчальною діяльністю і життєвим досвідом особистості;
- не педагогічними вимогами, а педагогічною підтримкою і турботою, співробітництвом і діалогом учителя й учнів;
- не обсягом знань, не кількістю засвоєної інформації, а цілісним розвитком, саморозвитком та особистісним зростанням школярів.

Культурно-ціннісний потенціал педагога залежить не лише від кількості вузькопрофесійних знань, а й від загальної гуманітарної підготовки, який на етапі вузівського навчання вчителів не приділяється належної уваги. Тоді як у вузах Європи майбутньому фахівцеві пропонується широкий набір обов'язкових гуманітарних дисциплін, питома вага яких у професійній підготовці досить висока і становить 25–30%. Модернізація освіти, що базується на інформаційно-комунікаційних технологіях, припускає формування нових моде-

лей навчальної діяльності, що використовують інформаційні і комунікаційні технології.

Висновки. Принцип культуровідповідності визначає відношення між освітою і культурою як середовище, яке вирощує та живить особистість (П. Флоренський). Він означає, що культурне ядро змісту освіти має складати універсальні загальнолюдські, загальнонаціональні і регіональні цінності, а відношення до студента має визначатися, виходячи з розуміння його як вільної, цілісної особистості, здатної в міру свого культурного розвитку до самостійного вибору цінностей, самовизначення в світі культури і творчої самореалізації.

ПЯТНИЦКАЯ-ПОЗДНЯКОВА И.С.

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье исследуется одна из важнейших проблем в теории и практике педагогического образования – культурологическое направление учебного процесса, концепция комплексной, интегрированной модели учебного процесса в высшей школе. Именно такой подход, по мнению автора, может достаточно полноценно реализовать потенциальные возможности учебных курсов в аспекте раскрытия культурных ценностей различных культурных ценностей историко-культурных часовых рамок, выявление особенностей того или иного культурного архетипа, строения идеальной модели человека определённой эпохи, что определяет приоритеты в формировании личности современника.

Ключевые слова: культурологическая направленность, педагогическое образование, культурный архетип, идеальная модель человека.

IRINA PIATNITSKAYA-POZDNIKOVA

THE CULTURALOGICAL TENDENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE HIGH SCHOOL

The article deals with one of the most important problems in the theory and practice of the pedagogical education – the cultural tendency of the educational process, the concept of the complex integrated model of the educational process in the higher school. The author considers that this approach can fully realize potential possibilities of the course “ Artistic culture” in the aspect of revealing the cultural values of various historical and cultural periods exposing peculiarities of a certain cultural archetype, creating an ideal model of a “cultural human being” of a certain epoch that makes priorities in forming the personality of a contemporary person .

Key words: the cultural direction, the educational process, cultural archetype, an ideal model of a “cultural human being”.

Література

1. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика. – К.,1990, 220 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ, Либідь, 1997. – 376 с
3. Каган М.С. Художественная культура как система.- В кн.: Вопросы социологии искусства. Л.,1980.
4. Мейлах Б.С. Философия искусства и художественная картина мира. – //Вопросы философии, 1983, №7, с.116–125.
5. Мейлах Б.С. Высочина Е.И. Новое в изучении художественного творчества. Проблемы комплексного подхода. – М.,1983, с.4–10.
6. Хомич Л.О. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя //Мистецтво та освіта. – 1998. – №4 .- С.50–53
7. Художественное восприятие.Л.,1971. Художественное и научное творчество. – Л.,1972